

Guilherme de Almeida. *O meu Portugal*. 2016. São Paulo: Annablume Editora. 233 pp. Edición anotada de Isabel Morán Cabanas e Ulisses Infante.

“Ora, houve em São Paulo uma grande Guerra; e houve um grande inverno em Inglaterra. Resultado: o Estoril ficou cheio de paulistas refugiados e de ingleses reumáticos. E por todos os Estoris [...] só se ouve falar paulista e inglês” (p. 121). Este texto de Guilherme de Almeida está datado en febreiro de 1933. Podería parecer incluso unha reflexión humorística, se non fose porque o propio escritor é un deses “paulistas refugiados” que tiveron que tomar o camiño do exilio tras a democratizadora Revolução Constitucionalista de 1932 que foi esmagada por Getúlio Vargas. Foi así como Portugal se converteu para el, e para outros compatriotas, no “amigo certo do momento incerto” (p. 79), como afirma na dedicatoria do libro *O meu Portugal*, editado a finais de 1933 e que recolle unha vintena de crónicas publicadas no primeiro semestre dese mesmo ano. Sete décadas máis tarde, esa obra foi motivo para unha nova edición anotada, e cun estudo previo contextualizador, das mans de Isabel Morán Cabanas e Ulisses Infante.

Algo que nos fica claro lendo as súas análises é que, para este escritor brasileiro, Galiza pasou a ter un papel simbólico moi importante, como orixe daquilo mesmo que evocaba para el a existencia de Portugal. Resulta moi significativo que as últimas liñas dun volume con este título (*O meu Portugal*) sexan: “A fronteira. Uma ponte longa sobre o Minho. Acabou-se Portugal. / ... Mas do outro lado do rio é a Galiza. Ter-se-á mesmo acabado Portugal?” (p. 219).

Lermos as páxinas de introdución de Morán e Infante lévanos a un tempo, o previo a 1936, en que a relación cultural de Galiza, Portugal e o Brasil

estaba a colocar estadas para o futuro, en que a intelectualidade galega tiña un interese estratéxico en abrir cantas portas puidese coas figuras máis representativas da Lusofonía do seu tempo. No caso de Guilherme de Almeida, o vínculo principal daríase a través de Valentín Paz-Andrade. Nun libro de conversas xa nos últimos anos da súa vida, recollido en *Valentín Paz-Andrade, a memoria do século XX* (2011) de Tucho Calvo, o galego evoca o brasileiro:

“Era meu amigo desde o ano 1931. Fora, pouco tempo denantes, proclamado Príncipe dos poetas do Brasil. [Trátase dun erro da memoria, pois foino en 1958.] Ademais de soster correspondencia con el, recibíame sempre que eu pasaba por São Paulo. Mais sobre a vinculación amical, no fondo latexaba en min outra cobiza nobre. A de desflorar un vieiro interafíns que debería ser máis transitado. En fin de contas, provocar no que fose doado a troca cultural –literaria en primeiro termo– entre dous países da mesma comunidade lingüística. Da que Galiza é fonte, Portugal ponte e hoxe o Brasil algo que se asemella ao paraíso prometido” (p. 362).

28 A metáfora da fonte, da ponte e do paraíso prometido cristalizaba o pensamento maioritario dos axentes da cultura galega do tempo de Paz-Andrade. Guilherme de Almeida vemos que utiliza máis a imaxe da árbore e que, xa antes de coñecer Galiza fisicamente no ano 33, se sentía fascinado polas afastadas raíces medievais da poesía brasileira. O trobadorismo foi, como enfatiza, “um lirismo próprio, independente” (p. 39) e quen alí cantaba “[e]ra a Galiza...” (p. 39), cun “lirismo matricial”, de “troncalidade”, de “autenticidade histórica” (p. 38).

Guilherme de Almeida non só foi divulgador, senón que tamén se puxo mans á obra e compuxo textos segundo os focos do que hoxe chamamos neotrobadorismo. No seu caso, podemos constatar que esa liña poética se trata dunha reescrita clara e consciente de diferentes cantigas segundo unha subxectividade do século XX. Véxase por exemplo a primeira estrofa da recreación dos coñecidos versos de Nuno Fernandez Torneol:

Passai, lembranças, que passais pelas tardes claras;
todas as tardes de amor por mim já passaram:
só fiquei eu (p. 60).

Como ben sinalan Morán e Infante, as referencias que fai aos cancioneros, sexa como divulgador, sexa como creador, “não equivalem a simples alusões ornamentais, mas a argumentos com um carácter funcional” (p. 64).

Este mesmo ollar sobre a Galiza transloce en varias pasaxes das crónicas que conforman *O meu Portugal*, como esa en que comunica o seu desacougo polo abandono que padecía o túmulo do rei Don Denis (p. 128), algo que se deu corrixido algunhas décadas máis tarde e que, de feito, mentres escribimos esta recensión sabemos que se encontra en novo proceso de restauración e posta en valor.

O resto das crónicas teñen ás veces un punto humorístico (como a súa afortunada transformación superlativa de “Lisboa” a “Lisótima”), outros de anotación antropolóxica, de curiosidade literaria, e mesmo o conxunto do volume pode ser lido tamén ao xeito dunha certa guía turística, en especial grazas ás notas que se lle achegan.

Persoalmente, un dos puntos que máis me tocou do libro foi cando relata a anécdota de que ve meniños brasileiros que viven en chalés dos arredores de Lisboa e que se diferencian dos lusos porque pronuncian “Papae-ê”, marcando ben o *e* final (p. 121). Era o xeito en que todos meus irmáns chamabamos por meu pai. Ao final, uns rapaces ricos do Brasil vivindo en Portugal usaban, no sagrado familiar afastado das academias, as mesmas palabras que uns galegos de Ribeira. Será que Guilherme de Almeida e Valentín Paz-Andrade tiñan razón no da árbore, a fonte, a ponte e o paraíso perdido.

Carlos Manuel Callón Torres
Universidade de Santiago de Compostela/
Instituto Espanhol de Lisboa